

Из ръкописното наследство на Борис Йоцов

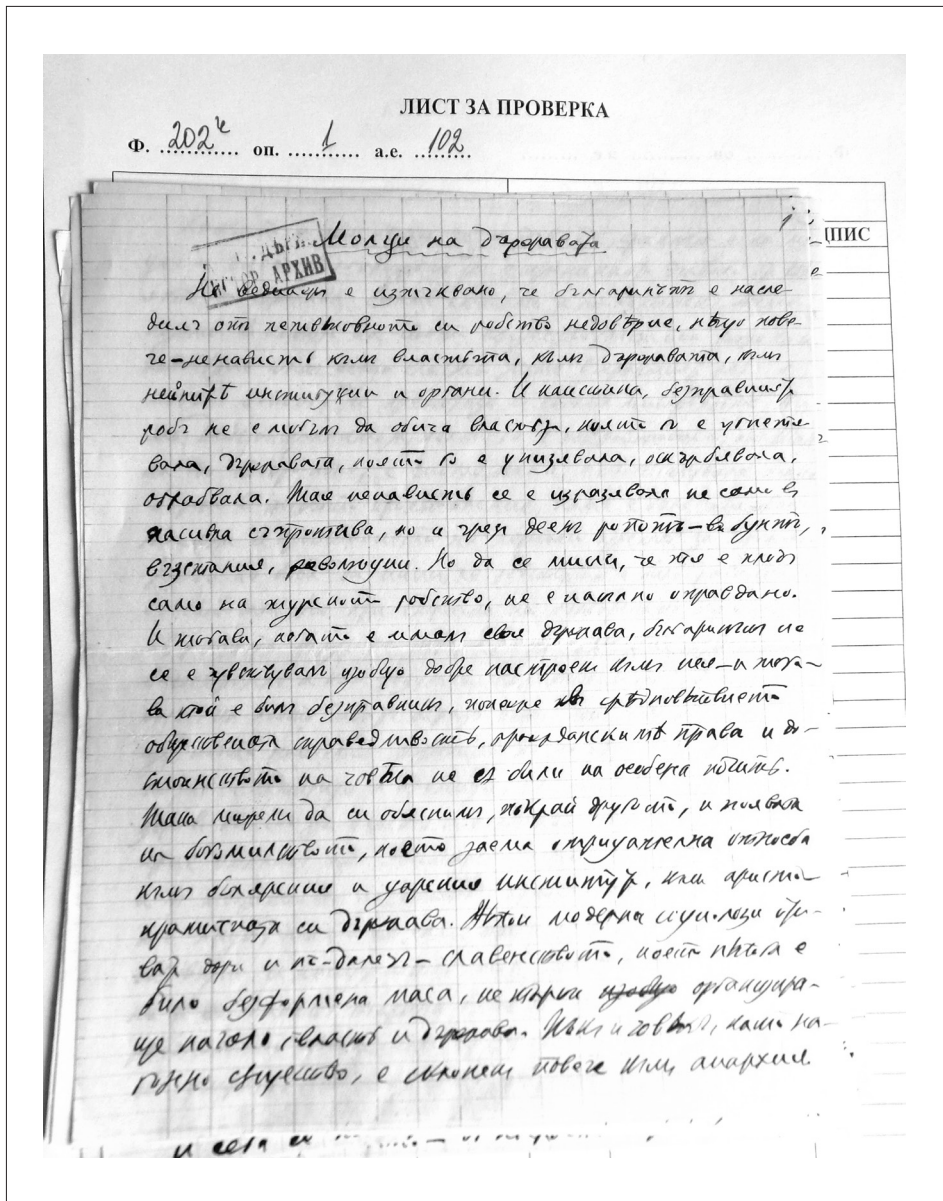
МОЛЦИ НА ДЪРЖАВАТА

Не веднъж е изтъквано, че българинът е наследил от петвековното си робство недоверие, нещо повече – ненавист към властта, към държавата, към нейните институции и органи. И наистина, безправният роб не е могъл да обича властта, която го е убивала. Държавата, която го е унизявала, оскърбявала, ограбвала. Тая ненавист се изразявала не само в пасивна съпротива, но и чрез деен ропот – в бунт, възстание, революции. Но да се мисли, че тя е плод само на турското робство, не е оправдано. И тогава, когато е имал своя държава, българинът не се е чувствал изобщо добре настроен към нея – и тогава той е бил безправник, понеже в средновековието обществената справедливост, гражданските права и достойнството на човека не са били на особена почит. Така можем да си обясним, покрай другото, и появата на богомилството, което заема отрицателна относба към болярския и царския институт, към аристокрацията и държавата. Някои модерни социолози дори и по-далече – славенството, което някога е било безформена маса, не търси организиращо начало (власт и държава). Пък и човек, като нагонно същество, е склонен повече към анархия.

Каквито и обяснения да се дават, фактът е на лице: и днес българинът не е проникнал дълбоко до идеята на държавата. Бихме отишли и по-нататък, бихме казали: в основата на своето същество той спотайва страх и недоверие към всяка власт. Нима вчерашният роб е могъл веднага да се преобрази в своята мисловност? Нима действителността, която го е обкръжавала, от [... до добро...] е спомогнала,

Този текст на Борис Йоцов не е бил публикуван. Той е взет от Фонд 202 К – Борис Йоцов, опис 1, а. е. 102, л. 1–8 на Държавна агенция „Архиви“.

Правописните особености на оригиналния текст са запазени. Буквите ъ-широко (ж) и е-двойно (ѣ) са заменени съответно с ъ и я или е според съвременния изговор и правопис. Изоставени са красловните ерови букви. С многоточие в квадратни скоби са отбелязани местата, където не е било възможно да се разчете написаното от автора. Пак в квадратни скоби са отбелязани думите, в чието разчитане не сме сигурни. – Бел. ред.

е съдействала така бърже в неговото просветление, нима е била така благодатна в прояснението на неговото същество за държавата? Никой не бива да мисли, че робството е било равностойно със свободата. Но при строежа на българската държава творческата мощ на народа, ясно е, не бива използвана всеотдайно и най-разумно. Политическата поквара и развала, на която дават образ наши най-добри писатели, срещу която насочват стрелите на негодуванието си най-мощните ни сатирици и ироници, не може да изработи по-здрав поглед за

власт и държава. В основата му се крие отглас от богомилско отрицание. Не случайно и в творенията на нашето художествено слово намираме лица, които не само излъчват страх, поради недоверие и несигурност от представители на властта, но и бликат смъртна вражда към тях. Дори и в роболетието съска, едва доловимо, змийският език на умразата. Най-силно се проявява като вражда към чиновника.

Що е чиновник? Излишно е да изясняваме понятието правно. В случая за него е от значение да обясним, в някои линии, как се слага образът на чиновника в съзнанието на народа. Всеки е чувал да се казва в простолюдието, че чиновникът е човек на [„...“]. За него той е олицетворение на държавата. Чрез него то влиза във връзка с нея. В негово лице той чувства най-[не.редно]. Че се сторят пътища, че се правят училища, сиропиталища, че държавата гледа да осигури живота, имота и честта на своя поданик, че се стреми да му даде възможност за препитание и благоденствие, за мирен и постоянен труд – това са за народа теоретични обяснения, това е проява на държавната мощ като отдалечено понятие. В дъсега с чиновника той добива по-определена представа за нея, за нейните закони, за правата и морала в нейния живот. Затова чиновникът е привилегировано същество – не само във вознаграждение на труда, но и в положение. Чрез него протича управната мощ – той е високо поставено лице, което може да благоволява. Създава се отношение на властник и подданик. Съзнанието за зависимост от чиновника буди най-малко неприязън. И познатото вече недоверие към държавата се пренася и върху него – ясно, определено. Всяко деяние на чиновника се съчетава с държавата – деяние, разбира се, което изхожда от неговия пост – затова и отношението му към масата изгражда оная основа, от която се поражда чувството, идеята, съзнанието за държава. Затова чиновникът би трябвало да топи онези ледове, които са сковали душата му от векове.

А как се отнася чиновникът към народа, към неговите представители, към тия, които са заставени да имат допир с него? Като казваме чиновник, разбираме множество чиновници, големи и малки, от архиваря до началника. Обобщението, което правим, се налага не само от стилистични изисквания, но и от силата на сложилия се образ изобщо за нашия чиновник. Ако искаме да посочим конкретни случаи, от различни области, от най-разнообразно естество, в което се изразява недвусмислено това отнасяне, бихме отишли твърде далеч/ Всеки от нас се е натъквал в жизнената си практика на толкова случаи, че лесно може си ги припомним, че има основание да подложи на проверка и преценка направените установки. И ето – не е ли оправдано да се каже, че чиновникът гледа на посетителя, гражданин или селянин, като на зависимо от него същество, същество безпомощно, безправно, по-низко стоящо на обществената стълба, както на подданика, едва ли не на роб? Чиновникът търси у своята жертва само задължение, повинности, но рядко е прав да ѝ признае права. Той не вижда пред себе си човека, а статистичната еди-

ница, не вижда българина, а закона, правилника, заповедта. Държавата е той, а не гражданинът. С монархически [...] той, иска да бъде слушан, а не да изслуша. Пленник на идеята, той е неумолим към човека. Обаче към себе си е крайно благосклонен – да измами, да заобиколи закона, когато има корист, корист в най-широк смисъл на думата, това е право, което му дава неговият пост. Така ще си обясним, защо той е невнимателен, неучтив, нелюбезен, дори груб с всички, дори и към образовани и интелигентни, които от необходимост трябва да влязат в досег с него. Разбира се, за своето отнасяне той винаги ще намери за какво да се хване – умора, предизвикване, заплашване и пр. Той знае, че [...] е и остава закрилян, че зад него стои държавата, и затова не се страхува да своеволничи. Власт [...,,] развърта човека, но [благодарил] – най-много. Тя не може да не развърти и чиновника – той се самозабравя, той е самонадеян, надменен и горд, но търси критика и възражение. И сякаш изпитва особен садизъм, когато унижава българина, излага неговото човешко достойнство, като почне да го разтакава. Ето защо не бива да се мисли, че само народът носи печата на робството, но и тия, които заемат постове в държавата, като изпълнители на нейните повели. Източната чиновническа [...] изглежда не е изкоренена достатъчно у нас.

Как реагира народът на подобно чиновническо отнасяне? Знае се, че няма нищо по-лесно от бързото обобщение. Често ще срещате израза: „Надул се като чиновник“; срещу него – „Гол като чиновник“. Една ирония, която горчиво хапе, в която се крие отмъщението на уязвимия, умерения. „Нека ме глобят, [...] да ме унижат“, казва се не случайно. Или: „И това било управие!“ И още по-срещано: „българска работа!“ Бихме могли да изредим множество изрази, в които рязко и остро е изяснено становището на граждани и селяни към чиновника, към неговата управа, неговата мисловност. Важното за нас е да изтъкнем, че у нас има нескрито отвращение да се разтакае, както обикновено казват, по учреждения. От тук се създава настроение, ненавист дори към органите на държавата, вселява се недоверие към разума в българските работи, недоволство и ропот срещу самата власт. А от това недоволство справедливо се минава към отрицание на строй и закон. Обиденият няма време да разсъждава – отъждествена веднъж държавата с чиновника, той е готов да се бори срещу държавата, което не е в състояние да обуздае [излетелите] на света повели. Психологическият [...] в управата на една държава никога разумен кормчия не може да подминава тихомълком.

Мнозина, които търсят причините за упадък на една държава, спират обикновено поглед на най-значителните или най-големите. Големите причини, разбира се, всеки забелязва – и проявява воля да ги премахне, за да избегне лошите последици. Незначителните, дребните неща не се забелязват, или ако е виждат, на тях не се отдава особено значение. За предание на поста си държавникът обаче е все едно естеството на причината. За него е [вкарано], че държавата се руши, [подпорите ѝ се

подриват]. Помня, едни съдиха в [...], защото изказваха недоволството си с израза: „И това била република!“. И той, който иска да гради здрава държава, слушайки гласа на [... ...], е еднакво безпомощен към велики и незначителни рушители. Как ще гради той, когато държавата е обречена по начало, поради нетактичността и своеволията на виновника, в съзнанието на масата? И често най-велики [мечтатели] за преобразование, устремили поглед за [...], напрягат воля – и все пак виждат в почуда, че не успяват. Механизмът на обществения живот е толкова сложен, че най-малкият винт може да причини катастрофа. Често пъти трябва да се почне от най-обикновените неща, особено когато се изисква прераждане, духовно възвисяване, нов склад на мисълта, настроение за велики подвизи. За родната страна е от особено значение не анархизъм, който е пусал дълбоки корени в българската душа, който, като наследство от миналото и сега се поддържа от условията на нашия народ.

Ето – на какви въпроси спираме вниманието на нашите съотечественици. Може би някои ще кажат, че изключват края на високите помисли за живота. Но защо да говорим само за поезия, за проблеми метафизични, когато нашата действителност е толкова жестока, че зове всички, които мислят честно, както [...] с болка нейните недъзи на борба, безмилостна борба с нейните отрицателни прояви? Проблемите, които се слагат на нашето съзнание, са външни – касае се за съществуване на народ и държава. Бездейно наблюдение и съзерцание несъпротива на [...] може да са удобни, но съвсем не са оправдани от народността свята.

Не е ли вик на нашето време как да се внедри по-дълбоко в съзнанието на народа идеята за държава? Как да се приобщи той към своята родина като край, система, закон, следа? Ние се спираме на българското отрицание на държавата. И между толкова много причини, засега отбелязваме само една – душата, мисловността на нашия чиновник. Чиновници, които укоряват, обиждат българския гражданин, са рушители на държавата – те са ония молци, които са се скатали в широките ѝ пазви и потайно, скришом променят нейната основа. А основа на държавата е любовта на народа към нея. Затова – за такива молци на държавата трябва да се действа неумолимо [...]

*Текстът е разчетен от
АНДРИАНА СПАСОВА
Институт за литература – БАН
✉ andriana.spasova@gmail.com*